

nyos kivitelezésű, fejlesztő, a tervezést, a gyakorlatot végső soron orientálni, jobbitani szándékozó szemrevételezésének kiváló példája. Az alkalmazott módszer iránymutató a közoktatás jövőbeni folyamatos vizsgálatához, a bemutatott eredmények a közoktatás (és a kapcsolódó gazdasági-társadalmi szféra) térségi alakulásának értelmezéséhez, alakításának tervezéséhez, a humán erőforrás fogalmának a programokba való beépítéséhez nyújtanak alapot. Így a könyv mintegy kötelező irodalomká lép elő a közoktatás alakításában bármilyen szinten részt vevő, a pedagógus, az intézményvezető, a fenntartó, az oktatáspolitikus, de a gazdasági szféra alakítóinak számára is. Olvasmányossága, érthet-

tősége, tartalmi újdonsága és közérdeklődésre számot tartó izgalmas-érdekes eredményei miatt szívvel ajánlom a magyar közoktatás jelene és jövője iránt érdeklődők számára is.

Jegyzet

(1) Koestler, A. (1998): *A teremtés*. Európa Könyvkiadó, Budapest. 1017.

(2) Halász G. (2001): *Az oktatási rendszer*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 216.

Balázs Éva (2005): *Közoktatás és regionális fejlődés*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 290.

Bankó Marietta

Pannon Egyetem, Tanárképző Kar, Angol Nyelv és Irodalom Tanszék

Megérteni az értelmezhetlent

Kulcsár-Szabó Zoltán irodalomtudósi munkásságára már a kezdetektől az érdeklődés termékeny sokirányúsága, illetve a szövegalakítás és fogalomhasználat iskolákat, irányzatokat párbeszédre bíró összetettsége volt jellemző. Legújabb kötete, a Hermeneutikai szakadékok olyan kérdésekre keres választ, melyeknek már a pusztá fölvetése is jelentős szakmai teljesítmény.

Hol és hogyan van a művészet?” (1) Talán nem félrevezető a *Hermeneutikai szakadékok* által is olvasott Heidegger-mű, *A műalkotás eredete* e lényegi kérdését idéznünk előljáróban. Mert bár a recenzálandó kötet korántsem csupán (s meglehet, nem is elsősorban) művészetelméleti kérdések színrevitelében érdekelt, tudományos intenciójának alapossága a heideggeri eredetkereső igényt, igényességet idézheti föl az olvasóban: a tárgyalt kérdéskörök, sőt problémahálók gondosan kontextualizált vizsgálata Kulcsár-Szabó Zoltán dolgozataiban a hol és hogyan típusú elemi kérdések szintjén foglalalkozik a nyelvi és nem nyelvi műalkotás (és nem műalkotás) értelmezhetőségének (vagy értelmezhetetlenségének) összetevőivel... Mintha azt kérdeznék e szövegek: Hol és hogyan van a nyelv? Hol és hogyan van a szöveg? Hol és hogyan van a megértés, az értelmezés, az irodalom, a kultúra, a medi-

alítás...? A szerzői fülszöveg megfogalmazásában: a kötet tanulmányai „az értelmezés »nem-hermeneutikai« fogalmának, illetve az újabb kultúra- és médiaelméletekben kidolgozott alternatíváinak lehetőségeit és korlátait kutatják, illetve azt firtatják, hogy miként boldogul az értelmezés, valamint az értelmezés elméletének diskurzusa olyan hermeneutikai szakadékokkal, mint az ellenőrizhetetlen és behatárolhatatlan szövegiség, a műalkotás és a nyelv »materialitása« vagy éppen a nyelv nem-materiális képisége.”

A kötetet nyitó tanulmány (*Az interpretáció fogalma „nem-hermeneutikai” diskurzusokban*) az értelmezés értelmezésére tett nagy ívű kísérlet. (A nagy ívet érzékeltetendő elég csak utalnunk arra, hogy a hivatkozások Hermészről Luhmannig, Schleiermarchertől Kittlerig jószerivel valamennyi, a tárgy szempontjából fontos szerzőt [illetve istent] megidéznak – és

„felülovasnak”). A Klartext fogalmától a Rausch jelentésköréig olyan kategóriák, alapvetések és föltevések válnak itt – történeti távlatú – reflexió tárgyává, melyeknek értelmezése során mindvégig az értelmezés lehetőségei, az interpretáció szükségessége/szükségtelensége reflektálódik.

A második szöveg (*A közvetlenség visszatérése? [Materialitás és medialitás az irodalmi kommunikációban]*) a(z irodalmi) szöveg materialitásának, a (nyelvi) műalkotás medialitásának, a közlekedésvlő kommunikáció modellje irodalmi alkalmazhatóságának kérdéseit a kultúratudományok (cultural studies, Kulturwissenschaften) nyitotta szellemtörténeti és intézményi térben problematizálja. (Érdekesmód [?] nem kevésbé problematikusnak látva, láttatva a nyelviség értelmezhetőségét, mint – némiképp esetlegesen hozott példával – egy csaknem száz évvel korábbi gondolatmenet: „A dolgok nyelvének fordítása az ember nyelvére nemcsak a némának fordítása a hangzóra: a névtelen fordítása is a névbe.” [2] S elgondolkodtató ugyanezen eszmefűzés folytatásának teoretikus elevevénye is: „Arról van ugyanis szó, hogy a nyelv, minden egyes esetben, nem pusztán a közölhető közlése, hanem a nemközölhető szimbóluma is egyben.” [3])

A *Figurativitás és történetiség Heidegger* A műalkotás eredete című művében címet viselő írás a Hölderlint és a Hölderlint olvasó Heideggert elemző de Man nyomán adja *A műalkotás eredete* egy lehetséges olvasatát; az ezt követő Gadamer-olvasás (*Az „eminens szöveg” fogalma Gadamer-nél*) a hermeneutika Gadamer-féle univerzalitásigényét az irodalmi hermeneu-

tikai jaussi modelljével szembeesítve keresi az „eminens szöveg” lehetséges jelentéseit (Gadamernél – is).

A könyv utolsó előtti írása (Kommentár helyett „hymen”? [*A metatextualitás felszámolása Christoph Ransmayr Die letzte Welt* című művében]) példásan részletező prózatanulmány, mely a posztmodern regényirodalom kiemelkedő (s lehet talán már mondani: kultikus és klasszikus) szerzőjének művét olvasva a szoros olvasat, a szövegközeli értelmezői műveletek szakszerűen árnyalt, aprólékos alkalmazásával képes az elemzett mű megalko-

A kötet tanulmányai „az értelmezés »nem-hermeneutikai« fogalmának, illetve az újabb kultúra- és médiaelméletekben kidolgozott alternatíváinak lehetőségeit és korlátait kutatják, illetve azt firtatják, hogy miként boldogul az értelmezés, valamint az értelmezés elméletének diskurzusa olyan hermeneutikai szakadékokkal, mint az ellenőrizhetetlen és behatárolhatatlan szövegiség, a műalkotás és a nyelv »materialitása« vagy éppen a nyelv nem-materiális képisége.

tottságbeli árnyaltságáról, aprólékosságáról számot adni. Láthatóan komolyan véve, azaz a gyakorlatban „hasznosítva” azt az elméleti alapvetést, amelyet a jelen kötetben is többször reflektált Paul de Man-i életmű egy szöveghelye ekképp fogalmaz meg: „minden mű saját létezésének módjára kérdez rá, és az elemzőnek nem az a föladata, hogy megválaszolja ezt a kérdést, hanem, hogy megmutassa, milyen módon és a tudatoságnak milyen foká-

val merül föl a kérdés.” (4)

Végül a *Kép és jelentés a retorikai olvasásban*, amely a „líraiság” kódját (avagy a líraiság „kódját”) a kép, pontosabban a „költői kép” olvashatósága felől kísérli meg szóra bírni, ugyancsak nem marad adós releváns (esetenként revelatív) műolvasatokkal. Oravec, KAF, Petri, Pound, Celan, Trakl és József Attila verseinek egy-egy részletével nem pusztán elméleti tételeket illusztrál a kötet utolsó dolgozata (bár az sem volna kevés), de az elemzett művekre nyitott horizont újszerűsége révén, a líraértés megújíthatósága

mellett, a jelzett szerzők műveinek újraérthetőségét is igen határozottan fölveti. Mindeközben, s ez alighanem ezen írásnak is egyik legfőbb érdeme, fel sem ébresztve a gyanút, hogy szakszerűsége „ön-célú”, hogy tudományos nyelvi és szemléleti minősége „művészetidegen” volna. Hiszen, bár érik még efféle vádak a tudományos iskolázottságú irodalomértés magyarországi hagyományát (rosszabb esetben személyesen a művelőit), nehéz volna elképzelni irodalomtudóst, akinek tevékenységében ne tudományos elvek érvényesülnének. (A félreértés talán a művészethez való viszony összetettségének félreismeréséből adódik. Egy másképp tudományos értelmezői nyelv és észjárás bölcs belátásával szólva: „Nem írószerszámmal, szavakat, mondatokat, kifejezéseket aláhúzkodva, darabolva, tudóskodó smokként olvasunk verset, hanem a műegész élményi hatása nyomán kezdjük nyomozni, mily szótári, grammatikai, hangtani, emlékasszociációs s egyéb elemeknek mily szerkezeti egymásraható összetétele nyomán váltják ki a hatást, horribile dictu, az élményt.” [5] Ami akkor is igaznak tetszik, ha érvényesnek érezzük az olvasás mint műelemzés igényének a tágabb összefüggések iránti elkötelezett kíváncsiságból való származtatását is: „Ahhoz, hogy a művészetnek a valóságos műben működő lényegét felleljük, a valóságos műhöz fordulunk, és azt kérdezzük tőle, hogy mi is ő és miképpen van.” [6])

A Csokonai Kiadó „alföld könyvek” sorozatának egyik legfontosabb kötetét ajánljuk az olvasó megkülönböztetett figyelmébe. A tanulmányokban rendkívüli tájékozottság és kivételes pontosságigény egymást segítő, együttes teljesítménye mutatkozik meg – ez nemcsak érthetővé, de indokolttá is teszi az olvasást körültekintő lassúságra készítető (kényszerítő)

formális tényezők jelenlétét: a jegyzetek föltűnően hosszú sorát, a reflexiókban és önreflexiókban gazdag mondatok többszörös összetettségét s a teoreémák és terminusok meglehetősen kiterjedt rendszerét.

Aki pedig – hogy a Kulcsár-Szabó-írássokra egyébként is jellemző, finom ironia, esetenként kifejezett humor alakzatairól se feledkezzünk meg – azt szeretné megtudni, hogy a „Portugália-Anglia Európa-bajnoki negyeddöntő izgalmai”-nak, a magyar és a mauritiusi irodalom komparatív vizsgálatának vagy a mosásra vonatkozó utasításoknak egy ruhacímknél mi közük is van az értelmezés-nem-értelmezés hermeneutikai-nem-hermeneutikai dilemmáihoz, sietünk megnyugtatni: a *Hermeneutikai szakadékok*ba lapozva a legjobb könyvhöz fordul válaszért.

Jegyzet

- (1) Heidegger, M. (1988): *A műalkotás eredete*. Európa Könyvkiadó („Mérleg”), Budapest. 33–34.
- (2) Benjamin W. (2001): A nyelvről általában és az ember nyelvéről. In uő: „*A szírének hallgatása*”. *Válogatott írások*. Osiris Kiadó, Budapest. 17.
- (3) Benjamin, i. m. 22.
- (4) de Man, P. (2002): Az időbeliség mintái Hölderlin *Wie wenn am Feiertage...* című versében. In uő: *Olvasás és történelem. Válogatott írások*. Osiris Kiadó („Osiris könyvtár. Irodalomelmélet”), Budapest. 159.
- (5) Németh G. B. (1998): Nehéz, de nélkülözhetetlen. A versfordítás néhány kérdése. In uő: *Írók, művek, emberek*. Krónika Nova Kiadó, Budapest. 222.
- (6) Heidegger, i. m. 35.

Kulcsár-Szabó Zoltán (2005): *Hermeneutikai szakadékok*. Csokonai Kiadó, Debrecen. („Alföld könyvek” 17.)

Halmi Tamás

Baranyai Megyei Önkormányzat Nagy László Gimnáziuma, Szakközépiskolája, Szakiskolája és Kollégiuma, Gimnázium Intézményegység